

Jana Šoćina

Hornjoserbšćina jako wšědna a kubłanska rěč – wuwica a tendency

3. fachowy džeń 2plus, dnja 27.10.2018

Serbski Sorbisches
institut Institut

Rozmořwa z Michařom Brězanom

Kak je «Jolka» nastala?²

Haj, «Jolka» je nastalo zes jednej cy-
le spodźiwnej ideje. Ehm měło je
so to tak, zo smó byli w Chróscicy
na športowym swjedźenju a tam
su nam Chróscen eh Chróscanske
młodostni prajili: «wy maće zbožo,
wy činiće přec přeni wjesny swje-
džeń. Po was su přec sće wjele
ludži a hdyž mó pon chcemy činć,
pon su te ludžo so naswěćili a pon
wjac nichtó wjac njepřińdže». Na
to smy jim žortne prajili: «poskajće
hólcy, činće jen swjedžeń w zymje,
w zymje maja woni wšě čas. To
budže buda pořna». Ehm a někak
w třoch štyri minutach eh su woni
nam wšě jen klops pokazali a pra-
jili: «wy ta maće jen klops». A pon
smo takle so z mojim bratrom Han-
drijom na so hladali a prajili: «wě-

wobsah:

- 1.) terminologija, staw slědženja
- 2.) aktualne wuwica a tendency
- 3.) „Alltagssprache“ vs. „Bildungssprache“
- 4.) přikłady ze šulskeje praksy
- 5.) pospyt definicije „zmylk“
- 6.) diskusija a zjeće

prašenja:

- Kotre aktualne wuwica konstatujemy?
- Kak so definujetej wšedna a kubłanska rěč, kajke su rozdžěle?
- Što so akceptuje, što nic?
- Kotre konsekwency ma to za wučbu serbšćiny?
- Što je zmylk, što ma so korigować?

1. terminologija

Bytostne prašenje:

- Hraje wšědna-wobchadna rěč rólu we wučbje serbšćiny?
- Jelizo haj - kotru?

1. terminologija

Alltagssprache

Familiensprache

Zielsprache

Schulsprache

Umgebungssprache

Umgangssprache

Herkunftssprache

Standardsprache

Schriftsprache

Literatursprache

Fachsprache

Nachbarsprache

1. terminologija

dalše nowotwórbny:

„**Kiezdeutsch** ist kein „falsches“ Deutsch.

Es ist ein neuer Dialekt des Deutschen, der sich in Wohngebieten mit hohem Migrantenanteil unter Jugendlichen entwickelt hat und in sich stimmig ist.“

Serbski Sorbisches
institut Institut

1. terminologija

- zo zaruča koncept 2plus balancěrowanu dwurěčnosć a „[...] *bildungssprachliche Kompetenz* in beiden Sprachen“ (str. 1)
 - zo maja wučerjo wobsedźeć „[...] ein hohes *bildungssprachliches Kompetenzniveau*“ (tež tam)
 - formulowany zaměr: „Schulen, die nach diesem Konzept arbeiten [...] arbeiten intensiv *an der Entwicklung der Bildungssprache im Sorbischen*“
- w serbskim teksće „*kubłanska rěč*“

1. terminologija, staw slědženja

tradicionalny model:

dialekty

wobchadna rěč

spisowna rěč

tam: předmjet wučby serbšćiny

= hornjoserbska spisowna rěč

= ertny a pisomny wuraz

norměrowanje a kodifikowanje:

problem: kodifikatoriske dźěła

- ortoepija, ortografija, morfologija, leksikologija, syntaksa frazeologija, stilistika
- hač do dźensnišeho za wšě wobłuki spis. hs. njeeksistuja

1. terminologija

kubłanska rěč:

- norměrowana, standardizowana
- kodifikowana
- stilistisce markěrowana
- polyfunkcionalna a nadkonfesionelna
- nominalna, abstraktna
- wulki podžěl fachoweje terminologije
- kompleksna syntaksa, parataktiske a hypotaktiske konstrukcije

2.) aktualne wuwica a tendency

Hižo w lěće 1979 je kanadiski pedagoga Jim Cummins zawjedł rozeznowanje dweju rěčneju registrow:

BICS (Basic Interpersonal Communicative Skills):

Dies sind grundlegende konversationelle Sprachfertigkeiten, die die Grundlage für die Manifestation von Sprache im unmittelbaren persönlichen Austausch bilden. Sie sind sprachabhängig, werden im informellen Kontext verwendet und erfordern keine höheren kognitiven Leistungen.

CALP (Cognitive Academic Language Proficiency): Diese auch als „literacy-related skills“ (schriftsprachliche Sprachfertigkeiten) bezeichnete kognitiv-akademische Sprachprofizienz bildet die Grundlage für die Manipulation von Sprache in dekontextualisierten „akademischen“ Situationen und im Umgang mit Schriftsprache. Sie ist nicht direkt sprachgebunden und beinhaltet, dass ein Schüler in der jeweiligen Sprache denken und sich mit ihrer Hilfe Lernstoff aneignen kann.

2.) aktualne wuwica a tendency

to rěka:

- BICS**
- rěčne srědki za zmištrowanje situacijow wšědneho dnja
 - rěčne wobroty, jednore sady, „serbski small talk“
 - elementy wšědneje, swójbneje rěče
 - „awtentiske“

- CALP**
- systemowe znajomosće hs. spis. rěče
 - wysoki podźěl nominalneho stila, fachoweje terminologije
 - rěčne srědki za zmištrowanje „šulskich“ situacijow
 - „naročne, akademiske, abstraktne“

J. Cummins: „zwei paar Schuhe“

Serbski Sorbisches
institut Institut

2.) aktualne wuwića a tendency

fakt: rozdžěl: ertna rěč – spisowna forma rěče

*glajch

*gor

*em(t)

*also

*z comt

*wyle

*šindžem

*košće (město: kosće)

*seršćina

*dyle/hore

*bódlim

*dwejo/dwejoch

2.) aktualne wuwica a tendency

kobuk

tačk

mó smó tam bóli

te ceja ...

praj blos ...

To so mi gor nelubi!

Serbski Sorbisches
institut Institut

2.) aktualne wuwica a tendency

wedomostne sledzenja:

Lenka Scholze (2008)

Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache im Sprachkontakt

Diese erste geschlossene Beschreibung einer sorbischen Umgangssprache stellt ein Novum in der Sorabistik dar. Die Dissertation behandelt die **moderne Alltagssprache** der katholischen Oberlausitz, die eine Zwischenstellung zwischen dem katholischen Dialekt und der obersorbischen Schriftsprache einnimmt.

2.) aktualne wuwica a tendency

Kerstin Šěnowa (2015)

BA-džěło

Ekistencne formy hornjoserbšćiny a konsekwency za wuwučowanje na dwurěčnych šulach

tam: - **uzus** (Faska)
 - nastał po 1945
 - wuwiwa so tam, hdžěž so s. wšědnje wužiwa

cituje

L.Š.: kotraž wobhladuje wobchadnu serbšćinu w swojej funkciji runoprawnje k ertnej formje spis. rěče

H.F.: we wobchadnej s. měšeja so spisowne a njespisowne elementy

2.) aktualne wuwica a tendency

dalše publikacije:

„Šwintuchaj” (2013), přeł. J. Kaulfürstowa / F. Kaulfürst

rěčne přikłady:

- *šće, žno, jen, em, hejgn, por, gor*
- *so woščěrać, šćěrić*
- *krydnu, je rjekła, hodwać*
- *bryle (tež: nawoči), hajzl,*
cwangsjaka, gawdij, dieselklumpa
- *je tež raz jedyn hólc byť*
- *je mi nutř padnył*
- *papu měć, mamje rjec*

2.) aktualne wuwica a tendency

reakcija: Rozhlad (2011) 3.,

Leńka Šoćic: „Wužiwanje wobchadneje řeče w medijach a literaturje“

- „horca diskusija“, „rozhorjenosć“
- Smě so w serbskim kulturnym časopisu njepisowna forma řeče wužiwać?
- konflikt: spisowna řeč – rozprawa wo wjesnym swjedženju, rozmołwa z akteromaj,
- By so awtenstiska forma serb. přez přenjesenje do spis. hs. zhubiła?
- kóždy řečny register ma swoju funkciju:
- → spis. hs. za medije, literaturu, šulu a oficialne listy atd.
- → wobch. hs. za mjezyčłowjesku komunikaciju, w swójbje, we wjesce atd.

„Tu by za wobydlerjow wotcuzbnjace było, so nadobo w spis. řeči rozmołwjeć“.

2.) aktualne wuwica a tendency

dalše publikacije:

Beatrice Weclihec: „Hajenje nałožka w Nuknicy“, w: Rozhlad (2011), 2., 3. 4.

rěčne přikłady:

*alzo, woko 1993, jowle, ha pon, smó/smy, čineli, činć,
po změny, do Francoskej,
hólwać, eben, hodwać, einfach
sym tón ideju měť,
sym ratarstwo započat*

**Serbski Sorbisches
institut Institut**

2.) aktualne wuwica a tendency

facit:

- 1) wobtuki rěčnych formow njejsu kruće wot so dźělene a jich hranicy móža fleksibelne być (super, cool, ok atd.)
- 2) wobchadnorěčne elementy dźensa tež w spisownej formje (SMS, e-mejlki)
- 3) wobchadna rěč dynamiska, so spěšnje měnja
- 4) njeje „njerodna“, ale hinaša

„wažne je po mojim měnjenju, zo ma so eksistenca wobeju formow akceptować“

„połnopłaćiwa a moderna rěč wobsteji z wjacorych wariantow“

→ hlej: BICS a CALP

2.) aktualne wuwica a tendency

konsekwency za šulsku wučbu:

primat spisowneje řeče, ale:

- w zmysle komunikatiwneje didaktiki ma so nałożowanje wobeju registrow na zmysłapołne wašnje, situaciji a partnerej komunikacije wotpowěduju šulerjam wuwědomić a zwučować
 - **na kompetency wusměrjena wučba serbšćiny:**
 - wubłuk: reflektowanje wo řeči,
 - tam: znać wosebitosće wobeju řečneju formow,
 - diferencować
 - móc w rozdźělnych kom. situacijach prawje nałożować
- transfer wědy**

wučbny plan za zakładne šule (2004, 2):

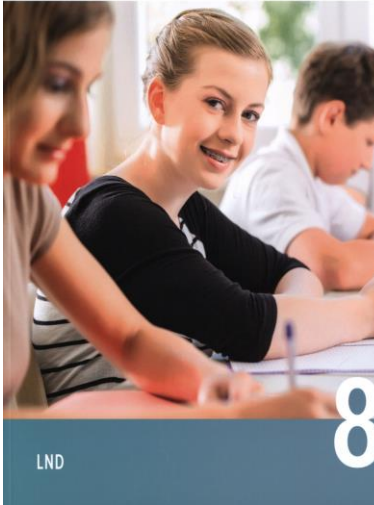
„Wosebje při zetkanju serbskich maćernorěčnych šulerjow ze šulerjemi, kiž serbšćinu jako druhu rěč wuknu, so na časćiše wužiwanje serbšćiny orientuje, zo by so dwurěčnosť awtentisce, w relewantnych situacijach wuwita“.

wučbny plan za wyše šule/gymnazij:

- 7. lětnik – dohlad do wuwica hornjoserbskeje spisowneje rěče
- 8. lětnik – dohlad do eksistencnych formow

Naša maćerščina

LND

Wobchadna a spisowna rěč

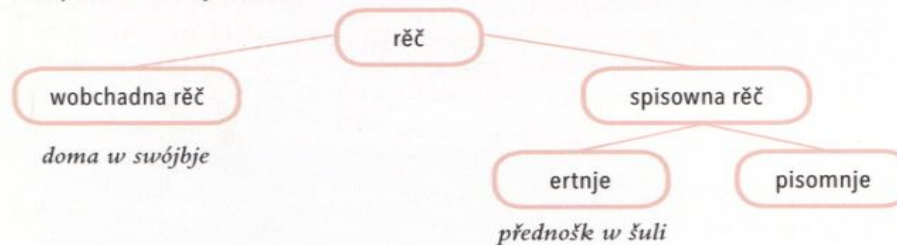
Kak rěčimy doma a kak w šuli?

- 1 a Sluchaj dokładnje na tekstaj.
- b Praj, što je ći napadnyło.

Rěč eksistuje we wjacorych formach. Rozeznawamy na přikład **wobchadnu** a **spisownu rěč**. Wobchadna rěč wustupuje zwjětša jenož ertnje, spisowna rěč porno tomu ertnje a pisomnje. Su wšelake situacije, w kotrychž wužiwamy wobchadnu rěč, na přikład w priwatnym wobtuku. W druhich situacijach mamy spisownu rěč (ertnu abo pisomnu) nałożować, na přikład w šuli, w dźiwadle na jewišću, při oficialnych składnosćach.

- 2 Ke kotrej rěčnej formje by tekstaj, kotrejž sy runje slyšal/a, přiřadowal/a?
- 3 Přečítaj sej scěhowace situacije, w kotrychž so rěč wužiwa. Přiřaduj je podatymaj rěčnymaj formomaj a wopodstatni swój rozsud.

- (1) mejlka na wosobu w serbskej instituciji
- (2) přeprošenje staršim rjadownje na wobchadničku
- (3) rozmołwy z přečelemi abo ze susodami
- (4) w cyrkwi na Božej mši (čítanje, ewangelij, předowanje, modlitwy, kěrlušy)
- (5) list abo SMS-ka přečelce/přečelej
- (6) w šuli (čítamy we wučbny, pisamy do zešiwka; w rozmołwje z wučerjemi)
- (7) na zjawnych zarjadowanjach Domowiny abo druhich towarstwow (dźeržimy přednošk, diskutujemy w šěršim kruhu, nawjedujemy zhromadźiznu)
- (8) moderator w rozhłosu abo telewiziji

Praj to lěpje!

- 1 Přeformuluj sčěhowace sady do spisownorěčneje serbšćiny resp. do plačaceho prawopisa po přikładze.
Tón ta je forikt a blejde! → Tón pak je błudny a htupy!

- (1) Ha mó smó tam tej bóli.
- (2) Ty ta sy hupu!
- (3) Te nechaja sobu šinć.
- (4) Ha pon tón lěkar jóm swoju tošu pókaza.
- (5) Čowa tón něke zno z armeje won, nejo šće tón dórbjał dleje bóć tam,
jo tón hotow z jowo lětami?
- (6) Ha tón lěkar přimne tam wot tow pólicistu tón ruku ha měri swój puls,
po tym šepótwe wón swóju wutrobu, swoju hubu.

- 2 a Sluchaj hišće raz na wobchadnorěčny tekst (hlej str. 73, nad. 1). Předžělaj jón na spisownu serbšćinu.
 Džiwaj na slowosklad, gramatiske kóncowki, prawopis.
- b Wuměńće so w rjadowni wo swojich namjetach.

Takle wupada rěčany tekst w pisomnej wersiji. Mjenujemy to transkript.

Alzo lětsa smó bóli na Ostseeurlopje, to bě echt cool. Bydlili smó tam we jenej ferjenwohnunce. Ha skoroj kóždy dzeń smó tam na bodeštrand šli ha smó za entšpannunku sej tajki štrandkorb mietwali. A te wjedro, te bě tej echt super lětsa. Ha jen wječor sym jemol na jenej party bóľ, z tajkej richtich gajl muziku. To bě oberhammer-mega-cool! A te holčki tam, ja ći praju – ojoj, gajl, gajl, gajl! Ha pon šće smó bóli na tym Störtebekeru, hale lajder nic sami. Tam bě šo poľne awtow, ha naš fotor jo wopaki parkwał ha glaj jen štrofcedl krynoł, ha pon je naša mutor ausrastwała ... wegen tajko mista!

trěbne pak bychu tajke zwučowanja wot 1. lětnika sem byli:

hlej: Jürgen Reichen, Lesen durch Schreiben

pisaja tak kaž rěča

*„*mó smó tam bóli a tón tačk jo šilečať“*

*„*tón jo dylepanyť“*

*„*jopa glajchzas horeskočit“*

Serbski Sorbisches
institut Institut

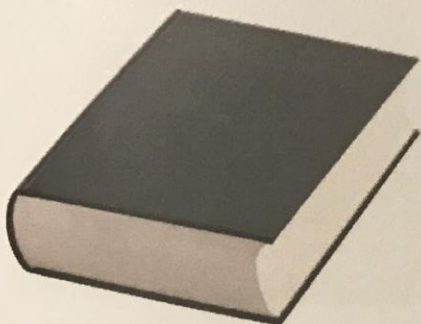
[móšnja]

[hoľb]

[kóbuk]

[knija]

[kófejow mónčk]

[mynk]

[haľze]

[syl]

Wuhódnoćenje teksta:⁶⁷

Halzy/halzy štomow so zhibuja. W *kěrkach/kěrkach* sedža ptački.

Njedawno *wróčichu/róčichu* so z južnych krajow. K čahatym ptačkam slušeja tež *baćone/baćony*.

Šěšowski młynk je cyły džeń zorno mlěť. Krabatowy młyn hižo njemlěje. *Sulšečanski/Šušečanski* pjekar kupuje muku pola *druhich/drujich* młynkow.

Šuler je *knihu/kniju* na ławku položil. Před šulskej hodžinu pak swój kłobuk wotpołožil.

Běly hołb njeje so hižo *wrócił/rócił*. Wobsedžer pyta swoju móšeń. Chce noweho hołbja na Rakečanskich wikach kupić.

Swjaty *Pětor/Pětor* stara so na Swjatkownych swjatyh dnjach wo rjane wjedro. Čopły *powětor/powětor* wšitkim tyje.

Wowčerkec *Pětor/Pěto* pućowaše ze swojim bratrom po Kamjenčanskich horinach.

Za strowe zežiwjenje njeje *syl/syl trěbna/trěbny*. Wužiwanje čerstwych zelow je strowše. Fachowcy praja, zo *syl/syl* krejny wobtok počezuje.

Znaješ to tež?

Rozmysluj, hdže sy scěhowace wuprajenja hižo raz słyšať/-a.

Džensa smó nakupować bóli.

Džensa smy nakupować byli.

Daj mol prošu tón tošu.

Daj mi prošu tobošu.

Hdže hodži so po twojim měnjenju wobchadna a hdže spisowna rěč natožować? Wopodstatni swoje měnjenje!

	wobchadna rěč	spisowna rěč
artikl w Serbskich Nowinach		
nan rěči ze synom		
šuler požada so za praktikum		
tekst w džěćacym spěwje		
šulerska rozmołwa w přestawce		
politikar dđerži wažny přednošk		

Napisaj słowo z pomocu słownika w spisownej rěči!

wobchadna rěč	spisowna rěč
kóbuk (Hut)	
knija (Buch)	
syl (Salz)	
jaka (Jacke)	
hajzl (Toilette)	

werbalne wobchadnorěčne formy

džěći rejweja, ja to činim

wona šihotwje, ja widžim

hólwi sej čaj, te jědžeja domoj

wumolwi tón wobraz, dyrbimy to šće šihotwać

zrumwi te hrajki, wokoło rajtwać, ja glajch šindu

anorak pójsnć, blido wišnć, fotografwać

džěći spěweja, swěcu zašaltwać

wočinim tón jogurt, lěkarka džěći přepótwe

Šinšće jow!

Daweja džensa spagetije?

Što je scyła zmylk?

- → wotchilenje wot někajkeje normy, zranjenje prawidłow?
- → abo to, štož njeby maćernorěčny akceptował?
- → abo to, štož w žanej gramatice njesteji?
- → su deficiency, ale dowola pytanje za přičinami – a po tym rozrisanje

zmylk

hruby zmylk

brach

misnjenje

přeńdženje

njedostatk

mylenje

wopaćnosć

Hač do 60atych lět su so zmylki tež w cuzorěčnej wučbje jako „přeńdženje“ wobhladowali, to rěka, wotchilenje wot rěčneje normy, kotrež ma so hnydom, bjezposrědnje a konsekwentnje korigować!

- programatiske wuprajenje „kóždy wuknjacy čini zmylki“, Corder 1973 je centralne dopóznaće hišće młodeho slědženja wo přiswojenju rěčow formulowať.
- zmylki jako konstitutiwny wobstatk procesa přiswojenja rěčow

„Auch in den neuen lernpsychologischen Forschungen, beispielsweise in den Arbeiten von Svartvik (1973) und Valdman (1975), wird vermehrt die These vertreten, dass eine Abweichung von der zielsprachlichen Norm nicht unbedingt als Fehler identifiziert werden muss, sondern viel eher als ein Hinweis dafür, dass der Lerner seine Interimskompetenz und deren Leistungsfähigkeit erreicht hat.“⁴

- z tym dóstachu zmylki nowu rólu: wone informuja wo tym, što wuknjacy hižo móže a što hišće nic, što ma so dale zwučować a trenować.!
- Im Allgemeinen könnte man sogar soweit gehen und sagen, dass ein Fehler Informationen darüber gibt, wie Lerner eine Sprache erwerben.⁵

Móžemy samo prajić, zo dawaja zmylki informacije wo tym, kak sej wuknjacy rěč přiswoji.

- Piniekowa, Ch.: „Mi jo se zmólka ražiła“

nach Kleppin⁶ - Kriterien, die zur Identifizierung von Fehlern dienen

Serbski Sorbisches
Institut Institut

- 1.) die **sprachliche Korrektheit**, spricht von einem Fehler, wenn eine Abweichung vom Sprachsystem, d.h. ein Verstoß gegen das Regelsystem sowie gegen eine sprachliche Form, vorliegt.
- 2.) Das Kriterium der **Verständlichkeit analysiert Fehler hinsichtlich der Kommunikationsfähigkeit**, spezifischer ob er diese behindert oder nicht. Im Extremfall hieße das sogar, dass alles, was von einem Kommunikationspartner verstanden wird, nicht als Fehler zu gelten haben, selbst wenn eine Abweichung von einer grammatischen Regel vorliegt.
- 3.) Im Kriterium der **Situationsangemessenheit** wird der verbale und nonverbale Verstoß gegen eine soziokulturelle Norm thematisiert, d.h. Verstöße gegen Verhaltenserwartungen in einer bestimmten Situation, beispielsweise gegen Regeln der Höflichkeit.

→ Für den Fremdsprachenunterricht gelten die sogenannten unterrichts-abhängigen Kriterien. Hier runter wird die präskriptive Norm gefasst, wie sie beispielsweise dem Lehrwerk zu Grunde liegt oder wie der Lehrer sie vorschreibt.

Problem: Zmylk je wotchilenje wot někajkeje normy, kotraž ma so najprjedy raz postaj a definować – a to přez wučerja?

w cuzorěčnej wučbje: präskriptiwna norma, to rěka „předpisana“ norma, kotraž so we wučbnicach wotbłwšćuje. hačrunjež je tež norma druhdy „norma we hłowie wučeria“

facit:

wučba serbšćiny

standardizacija

destandardizacija

- 1.) primat spisowneje řeče
- 2.) akceptanca wšědneje řeče we wěstych awtenstiskich situacijach
- 3.) reflektowanje wo zhromadnosćach a rozdźělach
- 4.) wutworić a spěchować **řečne wědomje**